

BUNKY V JELŠAVSKOM KAŠTIELI COBURGOVCOV

Ester Lucia Kohútová

FA ČVUT

Dejiny a teorie architektury VI

Vedúci práce: PhDr. Miroslav Pavel, PhD.

Akad. Rok: 2022/2023

Obsah

Úvod

Rod Coburgovcov

Jelšavský kaštieľ

Súčasný stav

Občianske združenie Čierne Diery

Obytné bunky v interiéri

Zážitková expozícia

Záver

Úvod

Práca sa zaoberá starou budovou kaštieľa Coburgovcov, ktorá sa nachádza v Banskobystrickom kraji, v okrese Revúca, konkrétnejšie v meste Jelšava a je jedným s významných pamiatok gemerského územia. Trojpodlažná budova pôvodne z renesančného obdobia zo začiatku 16. storočia bola v roku 1763 obohatená o časti v štýle francúzskeho klasicizmu . Kaštieľ pôvodne slúžiaci ako ústredňa lesného riaditeľstva vyžienil princ Ferdinand, a tak budova rokmi prechádzala generáciami šľachtických rodov Coburgovcov a Koháryovcov. Posledný majiteľ cár Ferdinand von Sachsen Coburg – Gotha zriadil v kaštieli sídlo správy coburgovských majetkov. Po vojne bol kaštieľ skonfiškovaný a miestna pamiatka odvtedy chátra. Zmena nastala po tridsiatich rokoch v roku 2015, kedy sa kombinácia miestnych nadšencov a občianskych združení začala podieľať na jej záchrane.¹

Kaštieľ je jedna z mnohých dominantných pamiatok Gemerského územia
<https://slovaktraveler.sk/zelezna-cesta-slava-a-pad-rodu-coburgovcov-cast-1-kastiel-v-jelsave/>

Rod Coburgovcov

Mocný kniežatský rod Coburgovcov pôvodom z nemeckého Coburg-Gothajského kniežatstva, mal pôsobisko na území Slovenska viac ako dve storočia. Na slovenskej scéne si tento aristokratický rod upevnil moc vďaka sobášu s kniežacím rodom Koháryovcov, na čele ktorého pôsobil František Jozef Koháry (1766-1826), ktorý síce nemal mužského následníka, za to mal bohaté množstvo slovenských majetkov v bývalom Uhorsku. Coburgovci ako šľachtická rodina bola známa svojimi sobášmi – politickými praktikami, ktorého symbolom bol princ Leopold Coburg, nazývaný aj ako „výrobca európskych kráľov“, ktorý vďaka svojim dohadzovačským schopnostiam dostal tento rod najprv na anglický trón a ich pokrvným potomkom bola samotná britská kráľovná Viktória (1819 - 1901), neskôr si jeho syn Leopold II podmanil celé belgické kráľovstvo spolu s kolóniou v africkom Kongu (1835 - 1909) a následne na to si jeho dcéra Charlotta vzala za manžela neskôr popravené mexického cisára Maximiliána Habsburského (1832 - 1867) . Preto nebolo prekvapením, že knieža Koháry so svojou dcérou Máriou Antóniou (1797 – 1862) prijali návrh k sobášu od samotného rakúskeho cisára Františka I, ktorý Koháryovcom odporučil práve mladého Ferdinanda Coburga. Svadba mladého a bohatého páru prebehla v roku 1816 vo viedenskom Dóme svätého Štefana a vytvorila tak novú vetvu „slovensko-uhorského“ coburgovského rodu, ktorý práve vďaka Koháryovským majetkom na Slovensku, zdedili enormné lesné, priemyselné a pôdne bohatstvo. Vďaka tomuto manželstvu sa tento mocný európsky rod radí k menám ako Andrassyovci, Csákyovci či Palffyovci, ktorí sú známi pre svoje zveľaďovanie majetku v bývalom Rakúsko – Uhorsku. ^{1 2}

Dostávame sa teda na územie Slovenska, konkrétnejšie do gemerského kraju, do ktorého sa knieža Ferdinand Coburg zamiloval natoľko, že po smrti otca svojej manželky Jozefa Koháryho (1826), naďalej pokračoval vo zveľaďovaní všetkých majetkov, ktoré od svojho svokra zdedil. Práve vďaka nemu a jeho rodu je v Gemerskom regióne nevyčísliteľné kultúrne dedičstvo, ku ktorému možno priradiť aj Jelšavský kaštieľ, práve ktorého vlastníkom nemohol byť nikto iný než jeden z najbohatších kniežat vtedajšej Európy – bulharský cár a celým menom nazývaný Ferdinand Georg August von Sachsen Coburg Saalfeld Koháry. ²

S uličného pohľadu je vidno neoklasicistické priečelie kaštieľa
<https://ciernediery.sk/>

Vnútorň dvor kaštieľa a jeho atmosféra <https://slovaktraveler.sk/zelezna-cesta-slava-a-pad-rodu-coburgovcov-cast-1-kastiel-v-jelsave/>

Jelšavský kaštieľ

Budova kaštieľa v okrese Revúca bola navrhovaná ako prístavba k pôvodnému renesančnému objektu zo 16. storočia, ktorý dal postaviť lokálny zemepán Andrejom Koháry. Vznikla tak dvojpodlažná a v niektorých častiach trojpodlažná štvorkrídlová stavba obdĺžnikového pôdorysu s centrálnym nádvorím, ktorej výstavba prebehla medzi rokmi 1796 - 1801.

Následne sa roky prestavoval na neskorobarokové sídlo s prvkami klasicizmu. Iniciátor tejto masívnej prestavby bol František Jozef, posledný z rodu Koháryovcov, ktorý mal predstavu zmeniť budovy na klasicistický palác. Z tejto premeny sa zachovalo najmä priečelie budovy zo strany námestia, kde hlavnú fasádu zdobia členenia tvorené lizénami a výrazný trojosový rizalit zakončený štítom s tympanónom. Tympanón zdobí kamenný reliéf znázorňujúci vojenské symboly. Klasicistickú prestavbu však prerušila nielen smrť posledného mužského člena rodu Koháryovcov ale aj požiar v roku 1829, kvôli ktorému zhorelo takmer celé mesto. Prestavba bola z tohto dôvodu ukončená. František Koháry vo svojej poslednej vôli preniesol všetky dedičské práva na svoju jedínú dcéru Máriu Antoniu a jej manžela princa Ferdinanda Coburga.

Mladý a bohatý pár tu následne zriadil sídlo správy coburgovských majetkov, v ktorom dlhé roky pôsobil riaditeľ coburgovských lesných majetkov Ľudovít Greiner, ktorý viac ako 50 rokov zastával funkciu lesného radcu, keďže práve niekoľko tisíc hektárov lesov na Slovensku tvorili spolu so železiarstvom najväčšie bohatstvo Coburgovského rodu na tomto území. Mladý pár mal tak v Jelšave zriadené zázemie úradníkov a zamestnancov, ktoré riadili z hlavného coburgovského šľachtického sídla nachádzajúc sa vo Svätom Antone. Mária Antónia a Ferdinand von Sachsen Coburg-Gotha boli to zároveň poslední majitelia tejto usadlosti z rodu Coburgovcov.

Zvrat totiž nastal po prvej svetovej vojne, kedy bol štátom skonfiškovaný všetok majetok rodiny Coburgovcov. Počas druhej svetovej vojny tu bola dokonca zriadená mučiareň, kde vypočúvali mnohých odporcov fašistického režimu. Počas socializmu sa tu zriadila stredná škola s internátom a zadná časť kaštieľa dokonca slúžila ako ubytovňa pre rodiny s deťmi až do 70. rokov minulého storočia. Od ich vystaňovania bol kaštieľ bez využitia.

V 80. rokoch minulého storočia sa mestu Jelšava podarila zrekonštruovať historický krov a osadiť medenú strechu, ktorú obyvatelia počas turbulentných čias po rozpade Československa rozkradli. Rozkradnutie strechy malo za

následok zatekanie do vnútra stavby a následný prepád stropu v niektorých častiach objektu. V 90. rokoch bol kaštieľ v tak katastrofálnom stave, že hrozilo, že sa rozpadne. Zmena nastala až v roku 2015 kedy bola schválená rekonštrukcia zničenej strechy.²³

Pracovňa Ľudovíta Greinera, ktorý tu pôsobil ako správca Coburgovských lesov
<https://ciernediery.sk/>

Budova za čias bývalého režimu slúžila ako škola internátom

<https://slovaktraveler.sk/zelezna-cesta-slava-a-pad-rodu-coburgovcov-cast-1-kastiel-v-jelsave/>

V niektorých častiach budovy absentuje strop, ktorý kvôli chýbajúcej streche zatekal a následne sa rozpadol

<https://ciernediery.sk/>

V kaštieli sa nachádza aj slávnostná sieň, ktorú zdobí zachovalá alegorická maľba.

<https://spoznaj.praveslovenske.sk/coburgovsky-kaštieľ-v-jelsave/>

Súčasný stav a očakávania

Momentálne sa Coburgovský kaštieľ nachádza v prenájme občianske združenia s názvom Čierne Diery. Od roku 2015 sa okrem rekonštrukcie strechy zaviedol aj odtok dažďovej vody, zaistili sa oporné múry a pripojenie vody, elektriny, plynu a kanalizácie. Vnútorňý dvor bol uprataný a vyčistený. Objekt je v súčasnosti vyčistený na tehlu. Strop v niektorých častiach úplne absentuje. Schodisko v centrálnej časti budovy bolo kedysi obohatené o nástennú maľbu, ktorá sa bohužiaľ nezachovala z dôvodu rozkradnutej medenej strechy, čo malo za následok dlhoročné zatekanie. Jediná zachovaná alegorická freska v budove sa nachádza slávnostnej sieni. Drevené parkety v niektorých pracovniach a už spomínanej slávnostnej sále sú značne poškodené. Všetky miestnosti zívajú prázdnotou až keďže takmer všetky kusy dobového vybavenia bol v 50. rokoch 20. storočia skonfiškovaní alebo prevezení do iných usadlostí Slovenska. V budúcnosti sa tu plánuje zriadiť zázemie pre kultúrne a turistické centrum oblasti Gemera. Severozápadné krídlo je bude slúžiť ako turistické centrum, súčasťou ktorého bude infocentrum, kaviareň či remeselné dielne. Na poschodí sa bude nachádzať miestnosť seminárov. V juhozápadnom krídle boli v roku 2020 obnovené komíny zo začiatku 17. storočia. Počas roka sa tu postupne

konajú rôzne akcie pre verejnosť a na Vianoce sa vo dvore kaštieľa dokonca organizovali vianočné trhy. Ruina sa vďaka OZ Čierne Diery mení postupne na živú pamiatku. Obnova celého objektu by mala byť dokončená v roku 2024.^{2 4}

Občianske združenie Čierne Diery

Čierne diery sa od roku 2014 venujú architektonickým pamiatkam, ktoré sú na Slovensku dlhodobo prehliadané. Ich cieľom je systematicky mapovať chátrajúce pamiatky Slovenska a sprístupniť pamiatky verejnosti. Či už ide o storočné továrne alebo ikony modernej architektúry, ich knihy a grafiky sa stali prínosnými kúskami v zbierke Slovenskej národnej galérie. Občianske združenie výťažky z predaja grafík a vydaných zbierok obratom posieľa na pomoc komunitám venujúcim sa obnovy pamiatok na Slovensku.

V Jelšave si toto občianske združenie prenajali časť kaštieľa, a vytvorili v nej zážitkové ubytovanie. Projekt je realizovaný bezzásahovo, čo znamená že ruinu je možné sprístupniť verejnosti aj bez miliónového rozpočtu. Projekt bol takto zrealizovaný len vďaka Čiernym Dieram bez pomoci komerčných partnerov.⁷

OZ Čierne Diery tú zvykne mať prednášky o gemerských pamiatkach
<https://ciernediery.sk/>

Kaštieľ je v súčasnosti vyčistený len na suchú tehlovú omietku

<https://slovaktraveler.sk/zelezna-cesta-slava-a-pad-rodu-coburgovcov-cast-1-kastiel-v-jelsave/>

Strop v niektorých častiach budovy úplne absentuje

<https://vobraze.sk/topky/turizmus-a-atrakcie/honosne-sidlo-coburgovcov-ako-zazitkove-ubytovanie/>

Obytné bunky v interiéri

Stav Coburgovského kaštieľa je v štádiu, kedy je opravená strecha a spojžené hygienické jadro budovy. Zvyšok stavby sa nachádza v rôznom stave poškodenia a niektoré klenuté stropy sú do dnešného dňa v rovnakom stave, v akom boli pre tridsiatimi rokmi. Okná a dvere sú bez sklenených výplní a dverný krídel. Keďže celkový stav budovy sa nachádza v dezolátnom stave a financie na obnovu sú enormne vysoké, občianske združenie, ktoré tu pôsobí pristúpilo k celkom novému alternatívnemu riešeniu. Rozhodli sa osloviť architektonický ateliér 2021, v ktorom pôsobí Peter Lenyi, Ondrej Marko, Marián Lucky, Juraj Hariš, Jana Kvasniaková, a Lenka Borecká, aby vytvorili nízko nákladové a efektívne riešenie, ktoré by do Jelšavy prilákalo širšie spektrum verejnosti.

Bunky slúžia ako hotel a fungujú ako autonómne jednotky historickom priestore
<https://cezaar.tv/diela/bunky-jelsava-kastiel-coburgovcov/>

Bunky sú tvorené prevažne z dreva a skla

<https://cezaar.tv/diela/bunky-jelsava-kastiel-coburgovcov/>

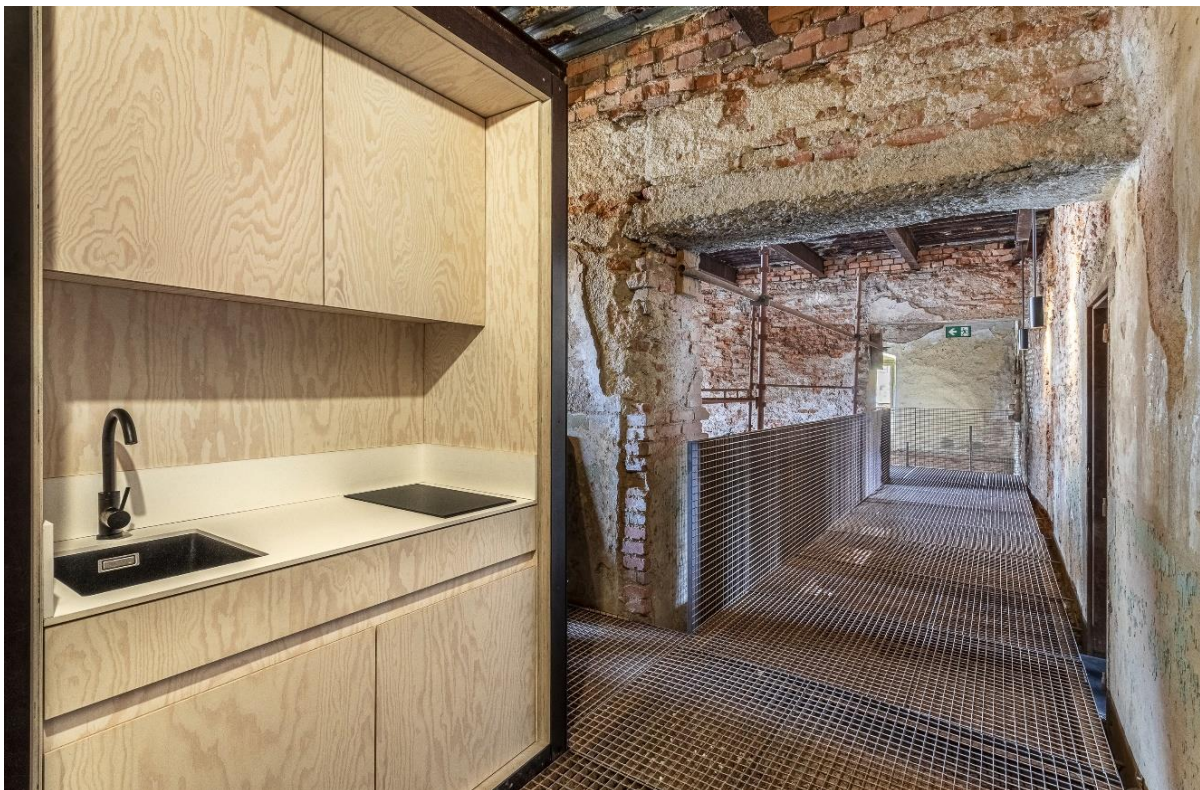
Zážitková expozícia

Občianske združenie si na projekt prenajali juhovýchodné krídlo kaštieľa, pre ktoré neexistoval investičný zámer, keďže rekonštrukcia by stála niekoľko miliónov eur. Návrh obytných buniek je minimalistický a funguje ako oddychový priestor nie len pre milovníkov architektúry ale aj pre cykloturistov či odvážnych jedincov, ktorí majú záujem o navnímanie atmosféry kaštieľa v nočných hodinách. Najvýstižnejší názov tohto experimentu by bol asi zážitková expozícia. Z interiéru bunky je totiž možné pozorovať históriu objektu podľa vrstiev na stenách, z ktorých niektoré siahajú od 18. storočia až po necitlivé zásahy socialistického režimu, a ktoré sú z dôvodu stavu budovy stále viditeľné. Tento konkrétny zážitok je však dočasný vzhľadom na dohodu s pamiatkarmi, ktorí odporúčajú tieto vrstvy pri obnove zahradiť do ešte neurčeného preferovaného štýlu.⁹

Bunky ako samostatné jednotky sú inštalované v dvoch krídlach kaštieľa, a sú tvorené prevažne z dreva a skla. V interiéri sa nachádza drevená plošina na prenocovanie a odkladací priestor pre uloženie batožiny. Jedna bunka sa nachádza vo veži vo východnom krídle a kapacitne v nej vedľa prenocovať štyria

ľudia. Druhá bunka je dimenzovaná pre dve osoby, a je situovaná nad prepadnutou časťou priestoru. Dostať sa dovnútra je možné vďaka kovovej lávke, ktorá bunku prepája s dlhou chodbou južného krídla budovy. Lávka tu bola zriadená následne potom, čo bola medená strecha rozkradnutá, čo malo za následok prepadnutie barokových klenieb, ktoré držali tiaž stropov. Tretia obytná bunka slúži ako utilitárne priestory kuchynky, toalety a sprchy. Na celom projekte za niekoľko tisíc eur sa podieľali nie len samotné mesto Jelšava, ale aj Banskobystrický samosprávny kraj. Celý projekt stojí na koncepte, že ak sa raz kaštieľ dočká rekonštrukcie v plnom rozsahu, obytné jednotky sa jednoducho rozoberú a prenású na ďalšie miesto. Bunky sa nijako nedotýkajú hlavných nosných konštrukcií ani na kaštieľ nijako štýlovo nenadväzujú. Majú byť nenápadné, bez zásahové a reverzibilné.

Koncept, ktorý tento ateliér vymyslel je mimoriadne subtilný. Oceľovo- drevené architektonické kvádre odstupujú od jemnej hmoty stavby tak, že ju neprekrývajú a ani neznemožňujú odvímanie historickej substancie kaštieľa. Hmoty, ktoré sú v priestore navrhnuté umožňuje bežnému pozorovateľovi zažiť objekt bez príkras a autenticky načerpať unikátneho genia loci tohto skvostu Gemeru. Projekt bol zrealizovaný na jar v roku 2022 a následne získal prestížnu architektonickú cenu CE ZA AR 2022 v kategórii fenomény architektúry.⁸

Priestor buniek je vybavený aj malou kuchynkou a hygienickým zázemím

<https://cezaar.tv/diela/bunky-jelsava-kastiel-coburgovcov/>

Bez zásahová inštalácia bunky v jednej z miestností kaštieľa

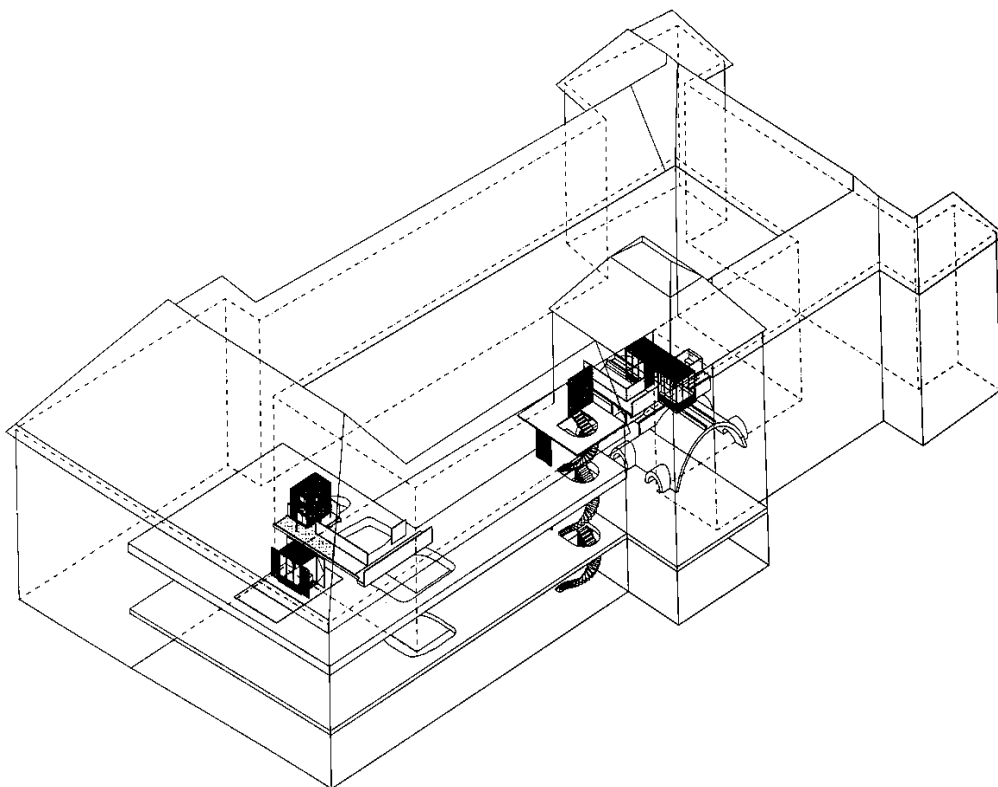
<https://cezaar.tv/diela/bunky-jelsava-kastiel-coburgovcov/>

Záver

Fenomén, ktorý vďaka architektom z ateliéru 2021 vznikol, je aplikovateľný na nespočetné množstvo ďalších zanedbaných budov, ktoré sa nachádzajú nie len na Gemeri, ale všade možne po svete. Analytická metóda pamiatkovej starostlivosti dáva dôraz na odkrytie, konzervovanie a prezentáciu jednotlivých historických prvkov tejto stavby. Projekt je vynaliezavý a vôbec objekt neaparazituje. Je to priestor v priestore, ktorý je veľkým prínosom pre mesto, nie len z hľadiska turistickej atrakcie ale aj kvôli zvýšeniu povedomia o hodnote pamiatok na Slovensku, vďaka čomu sa samospráve Jelšavy podarilo získať milión eur z nórskeho fondu na obnovu zvyšku kaštieľa Coburgovcov.

Hodnotenie poroty ceny CE ZA AR: „Autori vytvorili „mikrohotel“ v čase. Návštevník sa stáva súčasťou záchranu a transformácie pamiatky. V našich končinách unikátny a inovatívny spôsob dočasnej zážitkovej intervencie.“⁶

Axonometrická schéma umiestnenia buniek v objekte kaštieľa
Časopis CEZAAR 2022

Zdroje :

¹ Somorovský Zdenko. Železná cesta I. Sláva a pád Coburgovcov, *Slovak traveler* <https://slovaktraveler.sk/zelezna-cesta-slava-a-pad-rodu-coburgovcov-cast-1-kastiel-v-jelsave/>, vyhľadane 9.11.2022

² Martin Hudák. História kaštieľa Coburgovcov, *Kaštieľ Jelšava* <https://www.kastieljelsava.sk/historia-kastiel-a-coburgovcov/> vyhľadane 12.11.2022

³ Fond aktívneho občianstva. Základné informácia v kocke, *Kaštieľ Coburgovcov v Jelšave* <https://www.eeagrants.sk/projekty/katie-coburgovcov-v-jelave-historicko-remeseln-a-ekologick-centrum-gemera/> vyhľadane 12.11.2022

⁴ Spoznaj praveslovenské, *Coburgovský kaštieľ v Jelšave* <https://spoznaj.praveslovenske.sk/coburgovsky-kastiel-v-jelsave/> vyhľadane 12.11.2022

⁵ Romana Ulická. Honosné sídlo Coburgovcov ako zážitkové ubytovanie, *V obraze* <https://vobraze.sk/topky/turizmus-a-atrakcie/honosne-sidlo-coburgovcov-ako-zazitkove-ubytovanie/> vyhľadane 16.11.2022

⁶ SLOVENSKÁ KOMORA ARCHITEKTOV, Bunky Jelšava, kaštieľ Coburgovcov, *katalóg CE ZA AR*, Bratislava: Inštitút Slovenskej komory architektov, 2022, s.79.

⁷ <https://ciernediery.sk/> vyhľadane 16.11.2022

⁸ CE ZA AR 2022. Bunky Jelšava, Kaštieľ Coburgovcov [video], Dostupné na internete: <https://cezaar.tv/diela/bunky-jelsava-kastiel-coburgovcov/> vyhľadane 12.11.2022

⁹ KUBALOVÁ, ZUZANA, Mikrohotel v čase, *časopis ASB*, Bratislava: Jaga Group, 2022, s.111.